

TURINYS

KILMĖ

- 7 mln. m. – 3000 m. pr. Kr. 12
Įvadas ir chronologinė lentelė 14
Mūsų tolimieji protėviai 16
Žmonijos giminės medis nuo pirmųjų žmonių giminaičių iki *Homo sapiens* įsivyravimo.
Bendravimo menas 20
Pirmųjų žmonių kalbos, kalbos sistemos ir meninių gebėjimų atsiradimas.
Ledynmetis 22
Maždaug prieš 1,5 mln. metų prasidėjusio klimato permainos ir kaip jos paveikė žmoniją.
Iš Afrikos 24
Migruodama iš Afrikos žmonija kolonizavo Žemę.
Medžiotojai ir maisto rinkėjai 30
Priešistorinė gyvenimo – maisto rinkimas ir medžiojimas.
Dvasinis pasaulis 32
Pirmųjų apeigų ir tikėjimas pomirtiniu gyvenimu.
■ PIRMYKŠTĖS BENDRUOMENĖS 34
Pirmasis derlius 36
Žemės ūkiu grįstų bendruomenių raida ir gyvūnų priaukinimas.
Kaimo gyvenimas 38
Auginant namines kultūras ir gyvulius susidarė pirmosios sėslios bendruomenės.
Papročiai ir apeigos 40
Megalitinių statinių, kaip antai Stounhendžo, slėpinių atskleidimas.

- Brangusis metalas 42
Nuo vario apdirbimo iki bronzos amžiaus – kas nutiko išmokus apdirbti metalą.
Miestų planavimas 44
Vis labiau sudėtingėjančių ir plintančių bendruomenių raida.

VALDOVAI IR HIERARCHAI

- 3000–700 m. pr. Kr. 46
Įvadas ir chronologinė lentelė 48
Ligos ir sveikata 52
Negalios, ligos ir pirmųjų pastangos jas perprasti ir gydyti.
Civilizacijos lopšys 54
Sudėtingų visuomenių Mesopotamijoje tarp Tigro ir Eufrato upių atsiradimas.
Dieviškieji faraonai 56
Daugiau kaip prieš 2000 m. pr. Kr. ant Nilo upės krantų klestėjusioje Senojoje Egipto karalystėje buvo statomos piramidės.
Indo paslaptys 58
Indostano pusiasalyje Indo slėnyje įsikūrę miestai ir civilizacija.
Bronzos amžius Kinijoje 60
Du pagrindiniai Šangų dinastijos laimėjimai – raštas ir bronzos liejimas.

- Rašmenys ant sienų 62
Savarankiška raštų, tarp jų dantiraščio ir hieroglifų, raida visame pasaulyje.
Tvarka ir suirutė Egipte 64
Senovės Egipto iškilimas ir nuosmukis nuo Vidurinėsios ir Naujosios karalysčių tvarkos iki chaotiškų suirutės laikotarpių.
■ RAMZIS II 66
Ozyrio karalystė 68
Dievo Ozyrio kultas ir daugybė apeigų, susijusių su mirtimi bei pomirtiniu gyvenimu senovės Egipte.
■ EGIPTO ARTEFAKTAI 70
Statyta amžiams 72
Senovės imperijų architektūra, monumentaliosios senovės Egipto kapavietės ir Mesopotamijos ziguratai.
Jaguarų tauta 74
Pirmosios didžiosios Mezoamerikos ir Pietų Amerikos civilizacijos – olmekai ir čavinai.
Pirmoji Europos civilizacija 76
Bronzos amžiuje Viduržemio jūros Kretos saloje klestėjusi Minojo civilizacija.
Bronzos amžiaus žlugimas 78
Artimuosiuose Rytuose gyvavusios diplomatų ir prekybininkų civilizacijos ir paslaptinga bronzos amžiaus santvarkos baigtis.
Geležies amžiaus valdovai 80
Didžioji asirų imperija, kuri nuo IX a. pr. Kr. du šimtmečius geležies amžiuje viešpatavo Artimuosiuose Rytuose.
Jūrų ir dykumų užkariavimas 82
Per Viduržemio jūrą ir Arabijos bei Afrikos dykumas driekėsi sudėtingas prekybos kelių tinklas.

MAŠTYTOJAI IR TIKINTIEJI

- 700 m. pr. Kr. – 600 m. 84
Įvadas ir chronologinė lentelė 86
Valstybių sienos 90
Kaip kraštovaizdis ir aplinka suformavo milžiniškas senovės imperijas Eurazijoje.
Persijos imperija 92
Persijos Achaimenidų imperija, kurios mastas neturėjo lygių, per Aziją driekėsi iki Viduržemio jūros.
Graikijos miestai-valstybės 94
Didieji senovės Graikijos miestai-valstybės, tarp jų Atėnai, Sparta ir Korintas.
■ ALEKSANDRAS DIDYSIS 96
Graikai Azijoje 98
Aleksandro Didžiojo užkariavimų Artimuosiuose Rytuose bei Azijoje padariniai ir graikų idėjas perėmusios kultūros.
Demokratijos gimimas 100
Demokratinės santvarkos raida senovės Atėnuose, kurios principai suteikia žinių apie šiais laikais labiausiai paplitusią valdymo formą.
Nuo mito iki istorijos 102
Senovės Graikijoje iš naujo atrastas raštas ir pereita nuo sakininės istorijos prie rašytinės.
Graikų mokslo laimėjimai 104
Šiuolaikinių mokslinių metodų šaknys siekia senovės graikus, kurie ieškojo logiškų atsakymų į gyvenimo slėpinius.
Romos iškilimas 106
Pirmieji kuklūs žingsniai ant kalvų virš Tiberio upės davė pradžią galingam miestui ir imperijai.
■ JULIJUS CEZARIS 108

Nuo respublikos iki imperijos	110
Romos imperija davė pradžią stulbinančiai kultūrai, kurios įtaka akivaizdi ir šiais laikais.	
Romos kariuomenė	114
Profesionali Romos kariuomenės struktūra ir organizavimas.	
Antikos menas	116
Senovės Graikijos ir Romos skulptūra, keramika, tapyba, mozaika ir architektūra.	
Graikų ir romėnų Egiptas	118
Egiptas iš graikų valdomos karalystės virsta Romos, o paskui ir Bizantijos provincija.	
■ KLEOPATRA	120
Persijos atgimimas	122
Persija po graikų: partų ekspansija ir Sasanidų valdymo laikotarpis.	
Pirmoji Indijos imperija	124
Maurių viešpatavimas Indostano pusiasalyje ir budizmo atsiradimas.	
Kinijos suvienijimas	126
Kariaujančių valstybių laikotarpis, per kurį iškilo Činų valstybė.	
Centralizuota valstybė	128
Kinija valdant Hanų dinastijai ir jos itin efektyvios valstybės tarnybos raida.	
Antikinė mintis	130
Pagrindinių politinių idėjų antikinėje Graikijoje atsiradimas, taip pat Sokrato, Platono ir Aristotelio veikalai.	
Platusis pasaulis	132
Didėjant prekybiniam ir kultūriniam mainams buvo mezgami ryšiai visame senovės pasaulyje.	
Keltų kariai	134
Keltų kultūros sklaida Europoje skatina ryšius su romėnais, graikais ir krikščionyste.	
■ KELTŲ METALAS	136
Stepių klajokliai	138
Beribių Eurazijos pievų gentys, kaip antai skitai ir kušanai.	
Ankstyvosios Amerikų civilizacijos	140
Mezoamerikos ir Pietų Amerikos kultūros – majai, sapotekai ir naskai.	
Dievai ir deivės	142
Politeistinių religijų ir dievų panteono raida senovės pasaulyje.	
Tikėjimo sklaida	144
Svarbiausių pasaulio religijų atsiradimas ir sklaida.	

■ MŪŠIS PRIE MILVIJO TILTO	148
Nuosmukis ar žlugimas?	150
Romos imperijos pabaiga, galios pusiausvyros permaina Vakaruose ir krikščioniškosios Bizantijos iškilimas Rytuose.	

KARIAI, KELIAUOTOJAI IR IŠRADĖJAI

600–1450 m.	152
Įvadas ir chronologinė lentelė	154
Žinių sklaida	158
Musulmonų mokslo ir minčių sklaida Vakaruose.	
Kinijos aukso amžius	160
Tangų dinastijos valdomoje Kinijoje smarkiai klesti kinų kultūra.	
Sungų dinastija	162
Kinija prie Sungų – neramumų ir pagrindinių reformų laikotarpis.	
■ ČINGISCHANAS	164
Mingų dinastija	166
Kinijoje valdant mingams Pekinas tampa sostine ir pastatoma Didžioji kinų siena.	
Samurajų atsiradimas	168
Šiogūnato įkūrimas ir karių luomo Japonijoje įsiviešpatavimas.	
Korėja viduramžiais	170
Korėjos pusiasalyje įsigalėjusios Čosono valstybės iškilimas ir viešpatavimas iki 1910 metų.	
Pražuvusios imperijos	172
Pietryčių Azijos imperijos, tarp jų Khmerų, Pagano ir Dai Vieto.	

Islamo atsiradimas	174
Islamo religijos sklaida pasaulyje po Mahometo mirties.	
■ ISLAMO LOBIAI	178
Delio sultanatas	180
Indijoje įkurta Didžioji islamo karalystė.	
Į pietus nuo Sacharos	182
Afrikos prekybos centrai ir imperijos, tarp jų Didžioji Zimbabvė, Songajai ir Malis.	
Šilko kelias	184
Svarbiausias iš Europos į Tolimuosius Rytus nusidriekęs XIII–XIV a. prekybos kelias.	
Juodoji mirtis	186
Viduramžiais Europą nusiaubęs maras.	
Viduramžių Europa	188
Šventosios Romos imperijos įkūrimas ir feodalinė santvarka Europoje.	
■ HASTINGSO MŪŠIS	192
Valdžia ir šlovė	194
Romos Katalikų bažnyčios galia viduramžių Europoje.	
Bizantijos imperija	198
Didžioji Rytų imperija su sostine Konstantinopolyje (dabar Stambulas).	
Kryžininkai	200
Religiniai karai dėl viešpatavimo Šventojoje žemėje (Palestinoje).	
Plėšikai ir prekeiviai	202
Vikingai – po Europą pasklidusios karingos gentys iš Skandinavijos.	
■ AIN DŽALUTO MŪŠIS	204
Osmanų imperijos iškilimas	206
Karingi klajokliai Anadolijoje (Turkija) įkuria Osmanų imperiją.	
Miestai ir prekyba	208
Prekybos pakilimas ir miestai-valstybės, kaip antai Genuja ir Venecija, viduramžių Europoje.	
Amerikos iki Kolumbo	210
Turtingos ir sudėtingos majų, actekų ir inkų visuomenės.	
■ NUO ACTEKŲ IKI INKŲ	214
Plėtra Polinezijoje	216
Salų Ramiojo vandenyno pietuose kolonizavimas.	

RENESANSAS IR REFORMACIJA

1450–1750 m.	218
Įvadas ir chronologinė lentelė	220
Tyrinėjamosios jūrų kelionės	224
Europiečių ekspedicijos aplink pasaulį ir „naujų pasaulių“ atradimas.	
■ IZABELĖ I KATALIKĖ	226
■ KOLUMBAS IŠSILAIPINA KARIBŲ JŪROS REGIONE	228
Pažintis su Amerikomis	230
Ispanų konkistadorai Pietų ir Centrinėje Amerikose.	
Kolumbo mainai	232
Abipusiai Europos ir Amerikų mainai augalais, gyvūnais ir ligomis.	
Ispaniškas sidabras	234
Milžiniškų gamtinių išteklių Pietų Amerikoje atradimas ir eksploatavimas.	
Tėvai piligrimai	236
Religiniai pabėgėliai tapo JAV įkūrėjais ir jų kolonijos davė pradžią būsima kolonizacijai.	
Prekyba ir imperija	238
XV–XVIII a. milžiniškos Europos prekybos imperijos buvo nusidriekusios iki Afrikos, Azijos ir Amerikų.	
Trys imperatoriai	240
Klestėjimo amžius, per kurį Kinijos imperijos valdos buvo nusidriekusios toliausiai.	
Didžioji Japonijos taika	242
Edo laikotarpis, kai Japonija užsidarė nuo viso likusio pasaulio ir susikūrė savitą bei unikalią kultūrą.	
Didieji mogolai	244
Itin suklestėjusi imperija valdė daugiau nei 100 mln. pavaldinių visame Indostano pusiasalyje.	

Osmanų imperija	246
Osmanų imperija suklestėjimas ir jos nuosmukio priežastys.	
■ LEPANTO MŪŠIS	248
Renesansas	250
Nepaprastas Europos meno, architektūros ir kultūros klestėjimas XV–XVI a.	
■ LEONARDO DA VINCI	254
Reformacija	256
XVI amžiuje per visą Europą nuvilnijusios didžiulės religinės permainos.	
■ ELŽBIETA I	260
Trisdešimtmetis karas	262
Pasaulyje iki tol dar nematytas pats pragaištingiausias ir daugiausia aukų pareikalavęs karas.	
Anglijos pilietinis karas	264
Angliją pakeitęs parlamento ir monarchijos karas.	
Mokslo perversmas	266
Suvokimą apie mūsų vietą visatoje pakeitę esminiai mokslo ir technologijos proveržiai.	
■ ŽEMĖS DREBĖJIMAS LISABONOJE	268
Apšvieta	270
Per mokslinį metodą, kuriuo išdrįsta suabejoti įprastais teiginiais, gimęs intelektualų sąjūdis.	
Karo meistrai	272
Karas tapo pagrindiniu įrankiu sprendžiant prekybinius ginčus, todėl jo taktika pasidarė itin sudėtinga.	
■ GINKLUOTĖ IR ŠARVUOTĖ	274
Kapitalizmo atsiradimas	276
Laisvosios rinkos ekonomikos atsiradimas ir šiuolaikinių finansinių institucijų ištakos.	
■ LIUDVIKAS XIV	278
Prekyba vergais	280
Žiaurus verslas, kai 10 mln. afrikiečių buvo išsiųsta per Atlantą dirbti kolonijinėse plantacijose.	
Ramiojo vandenyno regiono tyrinėjimas	282
Išradus tikslų ilgumos matavimo prietaisą Ramiojo vandenyno regiono tyrinėjimas ir kolonizacija europiečiams pasidarė perspektyvūs.	

PRAMONĖ IR REVOLIUCIJA

1750–1914 m. 284

Įvadas ir chronologinė lentelė 286

Maisto revoliucija 290
Ryškus gamybos našumas leidžia sparčiai augti gyventojų skaičiui.

Pramonės revoliucija 292
Technologiniai ir socialiniai pokyčiai pakeičia Vakarų visuomenę iš kaimiškosios į miestą.

Pirmasis globalus konfliktas 296
Septynerių metų karas – pirmasis konfliktas, apėmęs visus žemynus.

JAV nepriklausomybės deklaracija 298
Po Šiaurės Amerikos kolonijų ir Didžiosios Britanijos karo susiformuoja JAV.

■ **BASTILIJOS ŠTURMAS** 300

Prancūzijos revoliucija 302
XVIII a. pabaigoje Prancūziją sukrečia smurtiniai nusikaltimai ir teroras.

■ **NAPOLEONAS BONAPARTAS** 304

Napoleono karai 306
Prancūzijos imperinės ambicijos Europoje Napoleono valdymo laikotarpiu.

■ **WILLIAMAS WILBERFORCE'AS** 308

JAV ribų plėtra 310
Amerikiečių pionieriai, kuriems „akivaizdžiai lemta“ kolonizuoti visą žemyną.

■ **AMERIKOS INDĖNŲ KULTŪROS** 312

JAV pilietinis karas 314
1861–1865 m. konfliktas supriešina Jungtines Amerikos Valstijas.

■ **ABRAHAMAS LINCOLNAS** 316

Išsilaisvinusi Lotynų Amerika 318
Kova už laisvę Ispanijoje ir Portugalijos kolonijose Pietų Amerikoje.

Užbaigtas žemėlapis 320
Pasaulio tyrinėjimai XVIII–XIX a.

Gyvenimas mieste 322
XIX a. visame pasaulyje įvyksta urbanistinis sproginimas.

Kova su užkratu 326
Medicinos srityje vis daugiau informacijos apie anatomiją ir ligas.

Mūsų šalis 328
Nacionalizmo idėja Europoje ir JAV, jos pasekmės.

Atsinaujinusi Europa 330
Kaip keitėsi Europos žemėlapis XVIII ir XIX a.

■ **KARLAS MARXAS** 334

Proletarai, vienykitės! 336
Politiniai judėjimai, kuriais siekta sutelkti ir įkvėpti darbininkus bendrai naudotis savo sukurtomis gėrybėmis.

Romantizmas 338
Saviraiškos ir vaizduotės svarbą priešindamas protui romantizmas pradėjo įžvelgti skirtumą tarp meno ir mokslo.

Rūšių atsiradimas 340
Charlesas Darvinas ir pirmoji evoliucijos teorija.

Mokslas prieš Dievą 342
Vieša diskusija apie religijos ir mokslo vaidmenį.

Įmantrūs išradimai 344
XIX a. technologinis proveržis.

Imperinis pasaulis 346
Iki 1900 m. pasaulio žemėlapyje dominavusios imperijos.

■ **KARALIENĖ VIKTORIJA** 348

Priešinimasis kolonizacijai 350
Priešinimasis europiečių bandymams kolonizuoti Australiją, Naująją Zelandiją ir Pietryčių Aziją.

Britų radžas 352
Indija – brangakmenis Britų imperijos karūnoje.

Opijaus karai 354
XIX a. Didžiosios Britanijos ir Kinijos konfliktai.

Tekanti saulė 356
Japonijos virsmas iš feodalų valdomos šalies į modernią valstybę.

Jaunatūrių revoliucija 358
Jaunatūrių sukilimas XIX a. pabaigoje.

Peštynės dėl Afrikos 360
Kaip Europa pradėjo dominuoti Afrikos žemyne ir jį kolonizuoti.

GYVENTOJAI IR VALDŽIA

1914 m. – dabartis 362

Įvadas ir chronologinė lentelė 364

■ **SARAJEVO ATENTATAS** 370

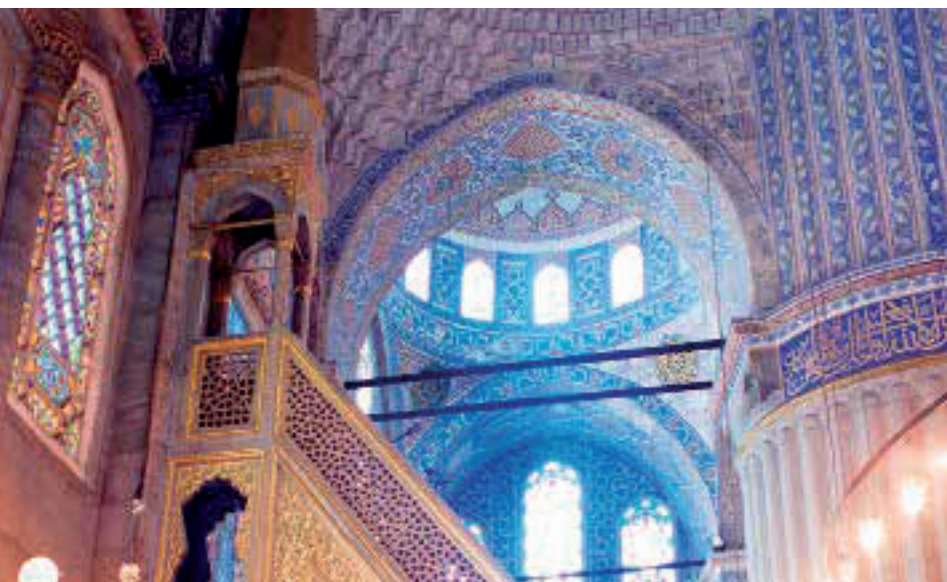
Didysis karas 372
Pirmasis pasaulinis karas (1914–1918), nusiaubęs Europą, pakeičia pasaulio žemėlapij.

Spalio perversmas 376
„Dešimt dienų, sukrėtusių pasaulį“ – nuversta senoji valdžia Rusijoje ir įkurta pirmoji komunistinė valstybė pasaulyje.

■ **JOSIFAS STALINAS** 378

Kūjis ir pjautuvas 380
Stalinistinis valdymas: kolektyvizacija, industrializacija ir sprespauda.

■ **SOVIETINĖ PROPAGANDA** 382

Didžioji depresija	384	Viva la Revolución!	422	Apartheidas ir po jo	454	NACIONALINIŲ VALSTYBIŲ ISTORIJA	488
Pasaulinė ekonominė krizė.		Revoliuciniai ir liaudies judėjimai keičia Lotynų Ameriką.		Apartheido pabaiga ir nauja pradžia Pietų Afrikos Respublikoje.			
Fašizmas	386	Kinijos Ilgasis žygis	424	■ NELSONAS MANDELA	456	Šiaurės ir Centrinė Amerika	490
Fašizmo įsigalėjimas kai kuriose Europos dalyse, didėjantis militarizmas ir visų visuomenės gyvenimo sričių valstybinė kontrolė.		Nacionalizmas, komunizmas ir Mao atėjimas į valdžią Kinijoje.		„Tigrų“ ekonomikos	458	JAV, Kanada, Meksika, Gvatemala, Belizas, Hondūras, Salvadoras, Nikaragva, Kosta Rika, Panama, Kuba, Jamaika, Haitis, Dominikos Respublika, Bahamos, Antigva ir Barbuda, Sent Kitsas ir Nevis, Dominika, Sent Lusija, Sent Vinsentas, Barbadosas, Grenada, Trinidadas ir Tobagas.	
Ispanijos pilietinis karas	388	■ BERLYNO SIENA	426	Šiuolaikinės technologijos	460	Pietų Amerika	502
Konfliktas tarp fašizmo ir komunizmo suskaldo Ispaniją.		7 dešimtmetis	428	XX a. pabaigą ir XXI a. pradžią keitusios naujovės.		Kolumbija, Venesuela, Gajana, Surinamas, Ekvadoras, Peru, Bolivija, Brazilija, Paragvajus, Čile, Urugvajus, Argentina.	
■ ADOLFAS HITLERIS	390	Vietnamo karas	430	Išmaitinti pasaulį	464	Europa	510
Žaibo karas	392	Amerikos karas su komunizmu Pietryčių Azijoje.		Revoliucija biotechnologijų srityje padidina žemės ūkio našumą visame pasaulyje.		Jungtinė Karalystė, Airija, Prancūzija, Monakas, Ispanija, Andora, Portugalija, Italija, Vatikanas, San Marinas, Malta, Šveicarija, Lichtenšteinas, Slovėnija, Austrija, Vokietija, Nyderlandai, Belgija, Liuksemburgas, Islandija, Norvegija, Švedija, Danija, Suomija, Estija, Latvija, Lietuva, Lenkija, Čekija, Slovakija, Vengrija, Rumunija, Moldova, Bulgarija, Kroatija, Bosnija ir Hercegovina, Serbija, Juodkalnija, Makedonija, Kosovas, Albanija, Kipras, Graikija, Rusija, Ukraina, Baltarusija.	
■ STALINGRADAS	394	■ MARTINAS LUTHERIS KINGAS	432	Globalizacija	466	Afrika	556
Visuotinis karas	396	Pilietinės teisės	434	Inovacijos komunikacijos srityje paskatina prekių, paslaugų, darbo jėgos, technologijų ir kapitalo judėjimą tarp valstybių.		Marokas, Alžyras, Libija, Nigeris, Čadas, Sudanas, Pietų Sudanas, Egiptas, Mauritanija, Malis, Burkina Faso, Žalioji Kyšulys, Senegalas, Gambia, Bisau Gvinėja, Gvinėja, Siera Leonė, Liberija, Dramblio Kaulo Krantas, Gana, Togas, Beninas, Nigerija, Kamerūnas, Pusiaujų Gvinėja, San Tomė ir Prinsipė, Gabonas, Centrinės Afrikos Respublika, Kongo Demokratinė Respublika, Eritrėja, Džibutis, Etiopija, Somalis, Kenija, Uganda, Tanzanija, Ruanda, Burundis, Angola, Zambija, Malavis, Mozambikas, Madagaskaras, Komorai, Mauricijus, Seišeliai, Namibija, Botsvana, Zimbabvė, Pietų Afrikos Respublika, Esvatinis, Lesotas.	
Karas prieš nacistinę Vokietiją Atlanto vandenyne, Šiaurės Afrikoje.		Neramumai	436	■ RUGSĖJO VIENUOLIKTOJI	468	Azija	572
■ NORMANDIJOS OPERACIJA	398	Religiniai konfliktai tarp katalikiškosios bendruomenės ir britams palankių junionistų Šiaurės Airijoje.		Persijos įlankos karai	470	Turkija, Sakartvelas, Armėnija, Azerbaidžanas, Sirija, Libanas, Jordanija, Izraelis, Saudo Arabija, Jemenas, Omanas, JAE, Bahreinas, Kataras, Kuveitas, Irakas, Iranas, Kazachstanas, Uzbekistanas, Turkmenistanas, Kirgizstanas, Tadžikistanas, Afganistanas, Pakistanas, Indija, Nepalas, Butanas, Šri Lanka, Maldyvai, Bangladešas, Mianmaras, Kinija, Mongolija, Šiaurės Korėja, Pietų Korėja, Japonija, Tailandas, Laosas, Kambodža, Vietnamas, Malaizija, Singapūras, Filipinai, Brunėjus, Indonezija, Rytų Timoras.	
Holokaustas	400	Diktatūra ir demokratija	438	Internetas ir medijos	472	Okeanija	598
Neregėto masto masinės žmogžudystės nacių koncentracijos stovyklose.		Lotynų Amerikos politika ir visuomenė XX a. pabaigoje.		Socialinė žiniasklaida milijonus žmonių paverčia tiek informacijos teikėjais, tiek jos vartotojais.		Australija, Naujoji Zelandija, Papua Naujoji Gvinėja, Tuvalu, Samoa, Fidžis, Tonga, Antarktida.	
Karas Ramiajame vandenyne	402	Naftos krizė	440	Kinijos supervalstybė	474	RODYKLĖ PADĖKOS	602 616
Japonija smogia Perl Harbore.		Vakarų pramonės priklausomybė nuo naftos importo ir dėmesys Artimiesiems Rytams.		Kinijai perėjus prie laisvosios rinkos, ima sparčiai augti šalies ekonomika.			
■ HIROŠIMA	404	Irano revoliucija	442	Pasaulinė recesija	476		
Šaltasis karas	406	Irane nuvertus provakarietišką, JAV remiamą vyriausybę, į valdžią ateina islamistai.		2007 m. finansų krizė paralyžiuoja ekonomiką ir beveik sužlugdo pasaulinę finansų sistemą.			
Pasaulis dalijasi į komunistinius Rytus ir kapitalistinius Vakarus.		Karas Afganistane	444	Arabų pavasaris	478		
■ MAHATMA GANDIS	408	Rusija įsiveržia į Afganistaną ir įsivelia į ilgą karą.		Kaip vienas žmogus duoda postūmį spontaniškiems protestams, kurie supurto arabų pasaulį.			
Indijos padalijimas	410	Pertvarka	446	Žaliosios technologijos	480		
Indija skyla į Indijos ir Pakistano valstybes.		Michailas Gorbačiovas ir Sovietų Sąjungos žlugimas.		Aplinkosauginio sąmoningumo augimas ir tvaraus transporto, pramonės ir energijos gamybos vystymasis.			
Kolonijinės eros pabaiga	412	Geležinė uždanga pakyla	448	Klimato kaita	482		
Nepriklausomos valdžios įtvirtinimas buvusiose kolonijose Afrikoje, Artimuosiuose Rytuose ir Pietryčių Azijoje.		Rytų Europos valstybės išsivaduoja iš SSRS gniaužtų.		Spartus klimato šiltėjimas dėl žmogaus veiklos.			
Pažadėtoji žemė	414	Karas Jugoslavijoje	450	Pasaulio sveikata	484		
Izraelio valstybės įkūrimas ir Artimųjų Rytų reakcija.		Etniniai nacionalistiniai susiskaldymai pokomunistinėje Jugoslavijoje atveda prie pilietinio karo.		Medicinos pažanga pagerina ir pailgina mūsų gyvenimą.			
■ ALBERTAS EINSTEINAS	416	Europos Sąjunga	452	■ VAKCINA NUO COVID-19	486		
Amerikietiškoji svajonė	418	Formuojasi Europos valstybių bendrija.					
Klestinti ekonomika ir didėjanti masinė gamyba sukuria gerovę pokario JAV.							
■ NUŽUDOMAS J. F. KENNEDY	420						

« P R I E Š

I tūkstantmetyje pr. Kr. Pietryčių Azijoje klestėjo Dong Sono kultūra.

DONG SONAI

XX a. 4-ajame dešimtmetyje Vietname prie Hanojaus pirmą kartą buvo atrastos šį būgną (I–II a. pr. Kr.) sukūrusios Dong Sono kultūros liekanos.

Dong Sono kultūros centras buvo Šiaurės Vietname, tačiau jo liekanų aptinkama visoje Pietryčių Azijoje,

net Javoje bei Sumatroje. Dong Sonai buvo organizuota visuomenė, kurios pavyzdžiu seks vėlyvesnės regiono kultūros.

IŠ KUR ŽINOME

BOROBUDŪRO ŠVENTYKLŲ KOMPLEKSAS

Borobudūro budistų paminklą Centrinėje Javoje ilgą laiką slėpė džiunglės, jis buvo atrastas tik 1814 m. Atidžiai apžiūrėjus vietovės akmenis raižinius ir įrašus matyti, kad kompleksas pastatytas VIII–IX a. viešpataujant Šrividžajos imperijai. Beveik 2 000 kv. m iškalbingų skulptūrų suteikia informacijos apie to laikotarpio budizmo apeigas ir kasdienybę Javoje.

Pražuvusios imperijos

Pietų Azijoje, kurią pirkliai ir misionieriai ilgai laikė tarpustote, gyveno tautos ir imperijos, kurių komercinių, dvasinių ir meninių turtų niekas taip ir nenurungė. Šie turtai priklausė nuo žmonių, prekių ir idėjų judėjimo didžiuliais regiono vandens keliais ir derlingomis lygumomis.

Iš daugybės žmonių, migruodavusių Pietryčių Azijos vandens keliais, daugelis iš Javos ir Sumatros salų persikraustė į nūdienos Vietnamo ir Kambodžos pakrantes. Tie žmonės įkūrė prekybos jūra centrus ir prieskonius, medieną, metalus bei gyvūninės kilmės produktus iš žemyninės dalies mainė į prekes iš visos Pietryčių Azijos, Indijos, Persijos ir Arabijos. Per tokią prekybą daugelis rajonų praturtėjo, ir Čamos karalystė Pietų Vietname tapo didžiule imperija, kurios galia ir įtaka truko nuo VII a. iki 1471 m., kai ją nugalėjo Vietnamo imperatorius.

Upės ir salpos

Derlingos Pietryčių Azijos vidaus upės buvo dar vienas turtų šaltinis. Bendruomenės prie Mekongo, Raudonosios upės, Čau Prajos ir Ajejarvadžio upių baseinų pralobo iš ryžių ir gyvulių. Tačiau upės buvo ir konfliktų šaltinis, nes regiono imperijos kariavo tarpusavyje dėl našiausių dirbamų žemių. Dar VII a. khmerų valdovai dabartinės Kambodžos teritorijoje kovojo su silpstančia Funanų imperija ir Čamos

miestais-valstybėmis dėl derlingos Mekongo upės deltos valdymo. Nusilpus Funano imperijos galiai, čampai ir khmerai ir toliau kivirčijosi dėl salpos. Nuo 939 m. čampams irgi teko tenkintis Dai Vieto valstybe Šiaurės Vietname, jie desperatiškai ieškojo teritorijų į pietus nuo tankiai apgyvendinto Raudonosios upės slėnio. Čampų susidomėjimas Dai Vietu leido Khmerų imperijai išlaikyti Mekongo upės ryžių laukus.

Tuo metu į vakarus nuo Khmerų imperijos Birmoje (Mianmare) aplink Bagano miestą augo galinga Ajejarvadžio upės maitinama karalystė. XII a.

viduryje Bagano ir Khmerų imperijos jau valdė didžiulę žemyninę Pietryčių Azijos dalį. XIII a. Khmerų imperijai pradėjus silpti, toliau iš šiaurės tajų kalba šnekantys žmonės kraustėsi Ajejarvadžio ir Čau Prajos upėmis ir užėmė daug buvusių khmerų žemių. 1238 m. centriniam Tailande jie įkūrė pirmąją tajų valstybę – Sukotajaus karalystę.

„Ryžių paprasta įsigyti <...> ir prekiauti paprasta.“

TAIP KINŲ DIPLOMATAS ŽOU DAGUANAS APIBŪDINO KHMERŲ KAMBODŽA, apie 1290 m.

Bareljefas iš Borobudūro šventyklų komplekso

Borobudūro budistų šventykloje yra 2 672 iš akmens iškalti bareljefai, vaizduojantys ir budistų pomirtinį gyvenimą, ir Javos gyventojų kasdienybę.

Salų karalystės

Sumatroje ir Javoje likusios tautos įkūrė klestinčias prekybos bendruomenes, konkuruojančias su žemyninės dalies pakrantės valstybėmis.

Kontroliuodama laivybos kelius per Malakos sąsiaurius ir apmokestindama itin pelningą prekybą prieskoniais VIII a.

Šrividžajos imperija valdė didžiąją Sumatros ir

Pietryčių Azijos imperijos

Tarp Indijos ir Kinijos išsidėsčiusi Pietryčių Azija visada buvo regionas, kuriame ginčijamasi, mainomasi, skolinamasi ir kovojama dėl produktų, idėjų bei religinių įsitikinimų.

LEGENDA

- Pagrindinė Pagano imperijos teritorija. Tolimiausios Pagano imperijos ribos.
- Pagrindinė Dai Vieto imperijos teritorija. Tolimiausios Dai Vieto imperijos ribos.
- Pagrindinė Čampos imperijos teritorija. Tolimiausios Čampos imperijos ribos.
- Pagrindinė Khmerų imperijos teritorija. Tolimiausia Khmerų imperijos teritorija.
- Pagrindinė Šrividžajos imperijos teritorija. Tolimiausios Šrividžajos imperijos ribos.
- Pagrindinė Kadirio imperijos teritorija. Tolimiausios Kadirio imperijos ribos.

Apie 650 Valstybės gyvavimo laikotarpis
 (Apie 740–1025) Valstybės apogėjaus laikotarpis

Malakos pusiasalio dalį. Kai XI a. Šrividžajos imperija nusilpo, sustiprėjo kitų jūrinių karalysčių, kaip antai hinduistų Kadirio imperijos, įtaka.

Religijos sklaida

Pirkliai iš Indijos, Kinijos ir Šri Lankos Pietryčių Azijoje skleidė religiją ir prekybą. Pirma prekeivių laivai tarp tautų salose ir žemyninėse dalyse

paskleidė hinduizmą, o vėliau VII a. – Mahajanos budizmą (žr. 144–147 p.). Vietname iš Kinijos atėjęs konfucianizmas (žr. 127 p.) irgi buvo integruotas į kasdienę valdžios ir visuomenės veiklą.

Iš prekybos ir žemės ūkio sukrautų turtų buvo finansuojama milžiniškų šventyklų ir paminklų dievams statyba. Budizmo

paminklai, kaip antai Borobudūras Javoje (žr. kairėje) ir didingos Angkoro hinduistų šventyklos, Khmerų imperijoje byloja apie šių religijų poveikį tautos gyvenime. Jos taip pat suteikia duomenų apie Pietryčių Azijos tikėjimą, kad dievai gali suteikti arba atimti žemės, upių ir jūros dovanotą gerovę.

Džajavarmanas II

Didysis khmerų valdovas Džajavarmanas VII (1125–1215) statė didžiules šventyklas ir nugalėjo čampas, tačiau jo besaikis išlaidavimas nuskurdino imperiją.

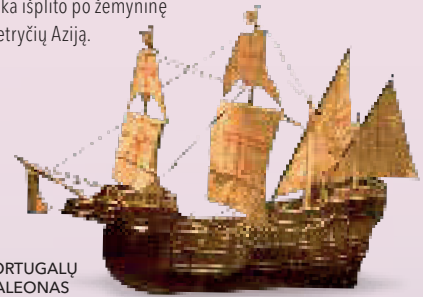
Ir krikščionybę, ir islamą į Pietryčių Aziją atnešė pirkliai ir prekeiviai.

ISLAMO SKLAIDA

Islamas į Pietryčių Aziją atėjo su arabų ir indų prekeiviais iš Indijos Rytų pakrantės. XV a. islamas jau buvo populiariausia religija Javoje bei Sumatroje ir iš esmės pakeitė sultonų valstybės valdymo meną bei religinius papročius tautų salose.

EUROPOS IMPERIJOS KŪRĖJAI

1511 m. portugalams užgrobus Melaką Malakos pusiasalio pietuose, **pirkliai ir misionieriai iš Europos** tapo pagrindiniais prekybos ir valstybės valdymo veikėjais Pietryčių Azijoje **224–225 ►►**. Jie stengėsi nukreipti prekybą per savo kontroliuojamus uostus ir **atversti į krikščionybę**. Iš pradžių europiečių įtaka vyravo tik pakrantės miestuose, bet, **misionieriams** keliaujant į krašto gilumą ir siekiant atversti vietinius į krikščionybę bei įtraukti į prekybą, jų įtaka išplito po žemyninę Pietryčių Aziją.

PORTUGALŲ GALEONAS

Angkoro šventykla

Angkoras, pastatytas XII a. valdant khmerų valdovui Surjavarmanui II ir skirtas hindų dievui Višnui, yra didžiausias religinis kompleksas pasaulyje. Beveik 260 hektarų plotą užimančio komplekso išorinė siena juosia 65 m aukščio šventyklą, ją sudaro daugiau kaip 800 m kalto akmens.

RENESANSAS IR REFORMACIJA

1450-1750 m.

1450	1470	1490	1510
<p>1455 m. Rožių karai – dinastijų kova dėl Anglijos sosto.</p> <p>▼ Gutenbergio Biblija</p>	<p>1477 m. Nansi mūšis: žuva Karolis Drąsūs; Habsburgai įgyja didžiąją Burgundijos teritorijų dalį.</p> <p>1479 m. Per Izabelės I ir Ferdinando santuoką sudaroma Kastilijos ir Aragono (dab. Ispanija) sąjunga.</p>	<p>1497 m. Džiovanis Kabotas pasiekia Niufaundlandą.</p> <p>1498 Pirmoji europiečių, Vasko da Gamos, kelionė į Indiją aplink Gerosios Vilties kyšulį. Kolumbas – pirmasis europietis, pasiekęs Pietų Ameriką.</p>	 <p>1520 m. Pirmoji portugalų prekybos misija į Kiniją. Magelanas atranda laivybos kelią į pietus aplink Pietų Amerikos smaigalį.</p> <p>◀ Leonardo da Vinci autoportretas</p>
 <p>1453 m. Osmanai užima Konstantinopolį – žlunga Bizantijos imperija.</p> <p>Apie 1454 m. Vokietijoje išspausdinta Gutenbergio Biblija.</p>	<p>1471 m. Anamiečiai plinta į pietus, įsiveržia į hinduistų Čampos valstybę Pietų Vietname. Prasideda galutinis khmerų civilizacijos nuosmukis. Portugalai iš maurų atima Tanžerą.</p> <p>▼ Inkų kariuomenės atsargų sandėlis</p>	 <p>1480 m. Valdant Ivanui III Maskvos kunigaikštystė atsikrato mongolų jungo.</p> <p>1485 m. Bosverto mūšis – Anglijos karalius Henrikas VII nugalė Ričardą III ir įkuria Tiudorų dinastiją.</p>	<p>Apie 1510 m. Italijos renesanso apogėjus.</p> <p>1513 m. Chuanas Ponse de Leonas Ispanijos vardu pareiškia pretenzijas į Floridą.</p> <p>1514 Čaldirano mūšis: osmanai įveikia Sefevidų dinastijos persus.</p>
<p>1467 m. Onino karas Japonijoje žymi šimtmetį trukusio konfliktuojančių valstybių laikotarpio pradžią.</p>	 <p>1472 m. Rusijos valdovo Ivano III santuoka su Bizantijos imperatoriaus dukterėčia Zoja; Ivanas gauna caro titulą.</p> <p>1475 m. Inkai užkariauja Čimus; prasideda didžiausia imperijos plėtra.</p>	<p>1492 m. Kai musulmoniška Granada atitenka Ispanijai, krikščioniškas Ispanijos užkariavimas baigiasi. Kristupas Kolumbas pirmą kartą perplaukia Atlantą ir išsilaipina Karibų salose netoli Amerikų pakrantės.</p> <p>▲ Kolumbo išsilaipinimas</p> <p>1502 m. Išsiunčiama pirmoji afrikiečių vergų partija į Kubą dirbti Ispanijos gyvenvietėse – prasideda trišalė Europos, Vakarų Afrikos ir Amerikų prekyba vergais.</p>	 <p>1516 m. Selimo II valdomi osmanai užkariauja Siriją, Egiptą, Chidžazą ir Jemeną.</p> <p>1517 m. Martinus Lutheris surašo reformaciją paskatinusias 95 tezes.</p> <p>Ferdinandas Magelanas ▶</p>
 <p>◀ Renkamieji spaudmenys</p> <p>1468 m. Songajai atsiima iš tuaregų Tombuktu ir įsiviešpatauja Vakarų Afrikoje.</p>	 <p>Izabelė I ▶</p>	 <p>1494 m. Tordesiljaso sutartis: Ispanija ir Portugalija pasidalija Naujajį pasaulį. Karoliui VIII įsiveržus į Italiją siekiant užimti Neapolį prasideda Italijos karai.</p> <p>Sevilijos uostas ▶</p>	
		 <p>◀ Martinus Lutheris</p>	<p>1529 m. Osmanai apgula Vieną. Kambė taika atima iš Prancūzijos teisę į Italiją, Flandriją ir Artua. Karolis V atsisako pretenzijų į Burgundiją.</p>

Nuo 1450 m. Europa turėjo naudos ir iš mokslinės, ir iš filosofinės revoliucijos. Renesansas buvo svarbus ne tik dėl iš naujo žemyne atrasto antikinio išsilavinimo – jis įžiebė mokslinius tyrimus, kurie įkvėpė pagrindinius technologinius pasiekimus likusiame pasaulyje. Trokštama buvo tiek pačių žinių, tiek ir prekiauti bei kolonizuoti – tai buvo žvalgymo

kelionių, įtvirtinusių XVII a. Europą kaip pirmąją tarptautinę pasaulio galybę, pagrindas. Ši plėtra vyko esant didžiuliam pasipriešinimui. Mažiausiai iki 1700 metų Mingų, vėliau Čingų Kinija, Mogolų Indija ir Sefevidų Persija buvo lygiavertės Europai valstybės, o Osmanų Turkija nuolat kėlė grėsmę.

1530	1550	1570	1590
 <p>1534 m. Anglijos karalius Henrikas VIII nutraukia santykius su Roma. Osmanų ir sefevidų karas; Osmanai užima Bagdadą. Jacques'as Cartier žvalgo Bel Ailo sąsiaurį, Sent Lorenšą.</p> <p>◀ Henrikas VIII</p>	 <p>1550 m. Stambule prasideda Siuleimano mečetės statybos.</p> <p>1552 m. Prancūzijos karalius Henrikas II remia vokiečių protestantus nuverčiant Karolio V valdžią Vokietijoje.</p> <p>Sultonas Siuleimanas ▶</p>	<p>1571 m. Lepanto mūšis sustabdo osmanų plėtrą Viduržemio jūros regione. Portugalai įsiveržia į Zambežę.</p> <p>1576 m. Mogolai užima Bengaliją Šiaurės Indijoje.</p> <p>▼ Lepanto mūšis</p>	 <p>Apie 1590 m. Augant maorių skaičiui kyla įtampa dėl išteklių; dažnėja karai.</p> <p>1592 m. Japonija įsiveržia į Korėją; karinės kinų pajėgos ir Korėjos laivynas juos atremia.</p> <p>◀ „Jūreivio veidrodys“, apie 1590 m.</p>
 <p>▲ Auksiniai inkų antrankoviai</p>	<p>1555 m. Karolis V pasirašo Augsburgo religinę taiką, suteikiančią vokiečių kunigaikščiams laisvę pasirinkti protestantizmą ar katalikybę.</p> <p>1556 m. Mogolų imperatorius Akbaras pradeda pats valdyti.</p>	 <p>Apie 1570 m. Flamandų kartografas Gerardas Merkatorius (Mercator Gerardus) pateikia naują kartografinę pasaulio projekciją.</p> <p>1570 m. Portugalai įkuria koloniją Angoloje; pradeda prekiauti vergais.</p>	 <p>1593 m. Prasideda ilgas Habsburgų ir osmanų karas.</p> <p>1595 m. Paskelbdamas karą Ispanijai Henrikas IV siekia suvienyti religines gruputes Prancūzijoje.</p>
<p>1536 m. Sąjungos teisės aktu oficialiai susivienija Velsas ir Anglija. Henrikas VIII imasi vienuolynų Anglijoje likvidavimo, numalšina katalikų sukilimą.</p>	 <p>▲ Elžbieta I</p> <p>1565 m. Ivano IV Rūsčiojo valdymo Rusijoje pradžia. Ispanija pretenduoja į Filipinus. Dėl europietišių ligų gerokai sumažėja indėnų populiacija Pietų Amerikoje.</p>	<p>1585 m. Ispanija įkuria pirmąją nuolatinę Sebu koloniją Filipinuose. Anglija pagal susitarimą teikia karinę paramą olandų sukilėliams kovoje su Ispanija.</p> <p>▼ Merkatoriaus žemėlapis</p>	<p>◀ Maorių spąstai unguriams</p> <p>1600 m. Po Sekigaharos mūšio Japoniją ima valdyti Tokugava lejasu. Įkuriamas Britanijos Ost Indijos bendrovė.</p> <p>1602 m. Įkuriamas Olandijos Ost Indijos bendrovė.</p>
<p>1532 m. Fransiskas Pizaras išsilaipina Peru ir susikauna su inkais, pagrobia ir nužudo inkų imperatorių Atahualpą.</p> <p>1533 m. Pizarro užima inkų sostinę Kuską.</p> <p>▼ Sidabrinė smilkytuvė</p>	<p>1545 m. Tridento susirinkimas protestantizmo grėsmei atremti. Potosi (Bolivija) rasta sidabro.</p> <p>1547 m. Miūlbergo mūšis: Karolis V sumuša protestantiškąją Šmalkaldeno sąjungą.</p>	 <p>▼ Japonų arbatos ceremonija</p>	
	<p>1558 m. Elžbieta I tampa Anglijos karaliene. Akbaras užkariauja Gvalijarą centrinėje Indijoje. Anglija praranda Kalė – paskutinę valdą Prancūzijoje.</p> <p>▶ Raupai Amerikoje ▶</p>	 <p>1586 m. Japonijoje – pasidalijusios šalies suvienijimas.</p> <p>1588 m. Šachas Abasas I Didysis įžengia į Sefevidų Persijos sostą, osmanai traukiasi iš teritorijų. Ispanai neužkariauja Anglijos.</p>	

P R I E Š

1792 m. Prancūzija buvo paskelbta respublika << 302–303. Permainos vyriausybėje vyko per daugybę karų Europoje ir už jos ribų.

REVOLIUCINIAI KARAI

Kad apsaugotų savo sienas nuo kitų Europos valstybių, Prancūzija įsitraukė į revoliucinius karus (1792–1802). Jų metu susikūrė piliečių kariuomenė, pagrįsta

NAPOLEONO KARDAS

revoliuciniais principais, agresyvia užsienio politika ir karo ekonomika, priklausoma nuo priverstinio šaukimo į kariuomenę, užkariavimų ir karo grobio. Visa tai padėjo Napoleonui ateiti į valdžią << 304–305.

NAPOLEONO IŠKILIMAS

Žlugus Robespierre'ui, Napoleonas, ne itin palankiai vertintas dėl ryšių su jakobiniais, susigrąžino gerą vardą, kai 1795 m. nuslopino paskutinį liaudies sukilimą Paryžiuje, o vėliau surengė puikią karinę kampaniją Italijoje – 1797 m. Paryžiuje jis buvo sutiktas kaip didvyris. Labai populiarius, tačiau kiek mažiau sėkmingas buvo žygis į Egiptą, po kurio 1799 m. Napoleonas grįžo į Paryžių ir kariniu perversmu užgrobė valdžią.

Gavęs valdžią, Napoleonas elgėsi kaip tipiškas Šviečiamajo amžiaus despotas (žr. 270–271 p.). Jis uždraudė demokratiją ir įkūrė policijos šnipų tinklą, kuris buvo atsakingas už cenzūrą ir politinių priešininkų sulaikymą.

1800 m. išgyvenęs pasikėsinimą nužudyti, Napoleonas sugebėjo užsitikrinti paramą savo dinastinėms ambicijoms, atremti bet kokius bandymus sugrąžinti Burbonus – karališkąją dinastiją, valdžiusią Prancūziją nuo 1589 iki 1792 m., – ir įsitvirtinti kaip Prancūzijos vadovas. 1804 m. per vainikavimo iškilmes Napoleonas pasiskelbė „pirmuoju Prancūzijos imperatoriumi“, pats popiežius suteikė jam nuodėmių atleidimą.

Imperijos kūrimas

1805–1815 m. Napoleono armijos dalyvavo susirėmimuose su septyniomis skirtingomis koalicinėmis kariuomenėmis, sudarytomis iš įvairių

Europos valstybių pajėgų. Svarbiausias pergales Napoleonas pasiekė 1805 m. prie Austerlico (dabar Slavkovas prie Brno, Čekija) prieš austrus ir rusus; 1806 m. prie Jėnos (Vokietija), prieš prūsus ir 1807 m. prie Frydlando (dabar Pravdinskas), kur nugalėjo rusus jų pačių šalyje ir priverstė prašyti taikos. 1812 m. Prancūzija, pasiekusi savo galybės viršūnę, valdė 130 administracinių regionų.

Už Europos ribų Napoleono ambicijos buvo kiek kuklesnės. 1803 m. jis atsisakė Prancūzijos pretenzijų į Luizianą ir pardavė ją Jungtinėms Amerikos Valstijoms už 15 mln. dolerių (žr. 310–311 p.). Prancūzijos Vest Indijos salose cukraus plantacijas sužlugdė sukilę vergai ir užsienio invazija, tačiau tik Santo Domingas (dabar Haitis) vienintelis sugebėjo įgyti nepriklausomybę (1804).

Napoleono imperija augo dviem etapais: 1800–1807 m. ir 1807–1812 m. Per pirmąjį etapą jis prisijungė prie savo valdų

Žemutinių šalių regioną (Nyderlandus ir Belgiją), šiaurinę Italiją (Pjemontą) ir Vokietijos vakarus – taip pakartoto Karolio Didžiojo laimėjimus prieš 1000 metų (žr. 188–189 p.).

1806 m. mažosios Vokietijos valstybės, kaip antai Bavarija ir Saksonija, sudarė Prancūzijai pavaldžių karalysčių sąjungą – Reino konfederaciją. Šioje „vidinėje imperijoje“ galiojo Napoleono kodeksu įtvirtinti Prancūzijos įstatymai. Po 1807 m. Napoleonas prisijungė pietinę Italiją, Ispaniją, šiaurinę Vokietiją, Ilyriją (pietinę Balkanų sritį) ir Varšuvos kunigaikštystę (kuri apėmė ir Lietuvos Užnemunę).

Trafalgaro mūšis

1805 m. spalio 21 d. britų admirolas Horatio Nelsonas paskandino prancūzų ir ispanų 22 laivus per lemiamą Napoleono karų jūrų mūšį, po kurio Didžiosios Britanijos laivynas išstisą šimtmetį tvirtai įsiviešpatavo jūrose.

Napoleono karai

1805–1815 m. Napoleono armijos, pasiekusios daugybę įsidėmėtinų pergalių, užkariavo didžiąją dalį vakarinės Europos ir sukūrė imperiją su 44 mln. Prancūzijos valdinių. Tačiau planus įsiveržti į Angliją sujaukė Prancūzijos laivyno sutriuškinimas Trafalgaro mūšyje, o pražūtingas žygis į Rusiją stipriai pakirto karines Napoleono ambicijas. Galiausiai 1815 m. Napoleonas pralaimėjo lemiamą mūšį prie Vaterlo.

Charles'is de Talleyrand'as-Périgord'as, klastingasis Napoleono užsienio reikalų ministras, perspėjo, kad pernelyg didelis išsiplėtimas šiuo laikotarpiu gali būti pavojingas, o ir šie regionai gana dažnai nepaisė Prancūzijos diktato. Tačiau Napoleonas buvo apsėstas idėjos atkurti Romos imperiją, todėl siekė užvaldyti

Italiją ir užkariauti Didžiąją Britaniją. Vis dėlto šie dinastiniai siekiai atspindėjo diktatorišką jo būdą ir polinkį į

klaidingus sprendimus, pavyzdžiui, nuversti Burbonų dinastiją Ispanijoje ir pakeisti ją broliu Juozapu Bonapartu, savo dinastijos įpėdiniu. Tai sukėlė karą Pirėnų pusiasalyje – ilgą ir pragaištingą kampaniją, kuri vyko 1808–1813 m. ir buvo praminta ispaniškąja piktžaidze.

Pralaimėjimas ir nuopuolis

Kai 1798 m. anglų admiralas Horatio Nelsonas Abu Kiro įlankoje (Egiptas) ir 1805 m. prie Trafalgaro kyšulio (Ispanija)

Napoleono imperija

1812 m., per pačią Prancūzijos užkariavimų kulminaciją, imperijoje gyveno daugiau nei 44 mln. valdinių. Vieni jų buvo valdomi tiesiogiai iš Paryžiaus, kiti – prižiūrimi imperatoriaus paskirto vietininko.

LEGENDA

- Tiesiogiai iš Paryžiaus valdoma Prancūzijos teritorija
- Priklausoma valstybė

sutriuškino du Prancūzijos laivynus, Napoleono planai išsilaiptinti Anglijoje žlugo. Tačiau jis toliau atkakliai stengėsi sužlugdyti Angliją, ekonomiškai

palaikydamas jos jūrų blokadą, – bet tai tik dar labiau pagreitino jo žlugimą.

Taip pat Napoleonas įsivėlė į nereikalingus karus su Portugalija (1808–1813) ir Rusija (1812): stojo kariauti dviem frontais, dėl ko patyrė pražūtingiausius pralaimėjimus, ypač 1812 m. spalį, kai per žeminantį atsitraukimą iš sudegintos Maskvos prarado daugiau nei pusę milijono žmonių. Jo pažeidžiamumą ir karinę negalią dar labiau atskleidė 1813 m. pralaimėtas Tautų mūšis prie

Leipcigo. Galutinis smūgis Napoleonui buvo suduotas prie Vaterlo, kur jį sumušė Prūsijos ir hercogo A. W. Wellingtono jungtinės pajėgos, sudarytos iš anglų, olandų, belgų ir vokiečių.

**IDĖJA
VISUOTINĖ KARO PRIEVOLĖ**

1792–1815 m. Napoleono karuose, tarp jų ir pirmoje didelėje sėkmingoje kampanijoje prieš austrus Italijoje (1796–1797), kovėsi 4 mln. šauktinių. 1805 m. ir 1812 m. Napoleonas iš visos savo imperijos surinko dvi didžiules armijas, žinomas kaip Didžioji armija (Grande Armée), žygiams į Austriją ir Rusiją. Pirmojoje armijoje buvo 200 000 karių, o antrojoje – per 600 000. Abi šios armijos itin daug prisidėjo prie Napoleono sėkmės. Manoma, kad kuriant Napoleono imperiją žuvo apie milijonas kareivių.

„Istorija – tai sutartinių melagysčių rinkinys.“

NAPOLEONAS, „ATSIMINIMAI IŠ ŠVENTOSIOS ELENOS“, 1823 m.

P O >>

Kai 1814 m. Napoleonas atsisakė sosto, Europos valdovai susirinko Vienos kongrese, kad įtvirtintų Europoje naują jėgų santykį.

EUROPA PO NAPOLEONO

Dauguma Napoleono nuverstų paveldimų monarchijų buvo atkurtos, reakcionieriai sugrįžo į valdžią ir išsilaikė joje dar apie trisdešimt metų. Prancūziją toliau valdė ir Napoleono sūnus, ir jo sūnėnas (dešinėje).

NAPOLEONAS III

RESPUBLIKONŲ JUDĖJIMAI

Netruko įsiplieskti nacionalistiniai respublikonų judėjimai – iš pradžių Serbijoje, Graikijoje ir Belgijoje; 1848 m. silikimylė banga nuvilnijo per įvairius miestus ir galiausiai atvedė prie Italijos (1861) ir Vokietijos (1871) suvienijimo 330–333 >>. Napoleono žlugimas taip pat atvėrė kelią Didžiajai Britanijai tapti pirmąją pasaulio imperija.

NAPOLEONO SVAJONĖ

Europos suvienijimas, kuriam pagrindus padėjo Napoleono civilinis kodeksas ir metrinė vienetų sistema, buvo įgyvendintas 1957 m. įkūrus Europos ekonominę bendriją (dabar Europos Bendrija, EB) 452–453 >>.

P R I E Š

XVII a. prasidėjusi mokslo pažanga įgavo pagreitį ir paskatino daugybę XIX a. atradimų.

MOKSLO REVOLIUCIJA

XVII a. revoliucingos tokių žmonių kaip Galileo Galilei ir Isaacas Newtonas « 266–267 idėjos iš pagrindų pakeitė Europos mokslą. XVII a. pabaigoje buvo pasiekta didžiulė pažanga matematikoje, astronomijoje ir biologijoje.

PRAMONĖS REVOLIUCIJA

XVIII a. pabaigoje Vakarų Europoje prasidėjo sparti industrializacija « 292–295. Anglys buvo naudojamos garo jėgainėms, kurios iš kasyklų pumpavo vandenį ir varė garvežius.

MECHANISMSKAIČIAVIMAS

XIX a. 4-ajame deš. anglų matematikas Charlesas Babbage'as kūrė analizinę mašiną, mechaninį skaičiavimo automata, kuris, jei tik būtų pavykę jį užbaigti, būtų galėjęs atlikti skaičiavimus, panašius į XX a. 5-ojo deš. ankstyvųjų kompiuterių skaičiavimus. Ada

ADA LOVELACE

Lovelace, matematika susižavėjusi moteris, įžvelgė didžiules šios mašinos galimybes. 1843 m. ji sukūrė pirmąją žinomą kompiuterinę programą.

Įmantrūs išradimai

Keturi svarbiausi technologinės pažangos elementai yra teisinga idėja, tinkamas jos įgyvendinimas, tobulai pasirinktas laikas ir reikiamų medžiagų prieinamumas. XIX a. visi šie elementai susiliejo į technologinį proveržį, kuris davė pradžią masinei gamybai ir paskatino masinį vartojimą.

Kilus pramonės revoliucijai (žr. 292–295 p.), ėmė sparčiai augti gyventojų skaičius, plėtėsi miestai ir susiformavo nauja vidurinė klasė, kuri pelnėsi iš pramonės augimo. Gamyklos prisipildė darbo jėgos, nes rankų darbu pagrįsta žemdirbystė užleido vietą mechanizacijai. Fabrikai gamino pigesnes prekes, skirtas masinei rinkai, o tai skatino darbo užmokesčio ir gyvenimo lygio kilimą. Keitėsi ir tradicinė darbo vieta, ir butis.

Viena iš asmenybių, padariusių milžinišką įtaką XIX a. gyvenimui, buvo anglų fizikas ir chemikas Michaelas Faraday. Jis atrado elektromagnetinės indukcijos dėsnį, kuris teigia, kad elektros srovė ima tekėti laidininku, esančiu kintamajame magnetiniame lauke.

XIX a. 4-ajame dešimtmetyje Faraday eksperimentai su elektra labai paspartino ryšio priemonių plėtrą. 1837 m. anglų mokslininkai Williamas Cookas ir Charlesas Wheatstone'as patentavo elektrinį telegrafą – įrenginį, kuriuo buvo galima laidais per atstumą perduoti pranešimus. Telegrafo ryšys išplito visame pasaulyje. 1876 m. JAV gyvenęs škotų išradėjas Alexanderis Grahamas

Bellas, didžiąją dalį savo profesinės karjeros dirbęs su kurčiaisiais, išrado telefoną. Ši naujovė netrukus užgožė telegrafą.

Dar vienas pritrėnkiantis atradimas padarė perversmą ryšio priemonių srityje: 1887 m. vokiečių mokslininkas Heinrichas Hertzas įrodė, kad egzistuoja radijo bangos. Italų įmonininkas Guglielmo Marconi buvo įsitikinęs, kad Hertzo atradimas leis sukurti būdą, kaip perduoti pranešimus dideliu nuotoliu be laidų, ir netrukus jis pats perdavė tokį belaidį signalą. 1906 m. Marconi pasiekė didžiausią savo gyvenimo tikslą – siųstuvu radijo bangomis perdavė kalbą.

Kiti išradimai taip pat sparčiai keitė pasaulį. Amžių sandūroje jau buvo kariaujama pažangesniais ginklais, maistas pradėtas konservuoti skardinėse (žr. 290–291 p.),

sukurtos technologijos, kaip šaldyti maistą namų sąlygomis. Keliuose pasirodė automobiliai, buvo plėtojama laivų statyba, per žemynus nusidriekė geležinkeliai, netrukus turėjo pakilti ir pirmasis lėktuvas. Jungtinėse Amerikos Valstijose Wilburas ir Orville'as Wrightai, patobulinę sklandytuvą, iš jo pasigamino drobe aptrauktą medinį dvisparnį lėktuvą. 1903 m. gruodžio 17 d. jie atliko pirmąjį motorinį skrydį, o XX a.

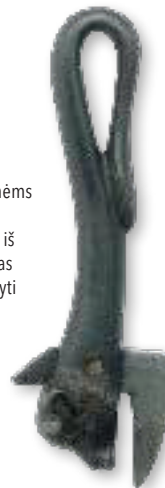
4-ojo deš. pradžioje lėktuvai įgavo šiuolaikines formas (žr. 460–463 p.). Šeimos turėjo aiškiai apibrėžtą laisvalaikį. Jos klausėsi gramofonų plokštelių muzikos, o 1895 m. kovą žmonės iki širdies gelmių susijaudino, išvydę mirgančius paveikslėlius. Sulig pirmuoju viešu filmu „Darbininkų išėjimas iš Lumiere'ų fabriko“ seansu gimė kinas. Žmonių buitį pamažu keitė siuvamosios mašinos, skalbyklės, elektrinės viryklės, elektriniai šildytuvai ir dulkių siurbliai.

Gatlingo kulkosvaidis

XIX a. 7-ajame dešimtmetyje Richardo Gatlingo sukonstruotas mechaninis ginklas sudarytas iš šešių ratu išdėstytų vamzdžių, įtaisytų sukamajame bloke. Ginklas buvo lengvai naudojamas, patikimas ir veiksmingas.

Skardinių atidaryklis

Pirmosioms konservų skardinėms atidaryti tekdavo panaudoti plaktuką ir kaltą, o štai vėliau iš plonesnės skardos pagamintas skardines buvo galima atidaryti specialiai tam pritaikytais įrankiais. Pirmieji skardinių atidarykliai su jaučio formos galvute pasirodė XIX a. septintajame dešimtmetyje.

Konservų dėžutė

1810 m. paskatinti atradimo, kad maistą galima ilgai išlaikyti jį pakaitinus ir sandariai uždarius stiklainiuose, anglai Bryanas Donkinas ir Johnas Hallas pasiūlė naudoti skardines.

Berlinerio gramofonas

Emile'is Berlineris sukūrė šiuolaikinių grotuvų ir kompaktinių diskų pirmtaką. Šis XIX a. paskutinio dešimtmečio modelis atkurdavo garsą iš plokštelių su įrežtu spiraliniu grioveliu.

Bello telefonas

1876 m. Alexanderis Grahamas Bellas sukūrė būdą, kaip perduoti balsą laidais. Šis ankstyvasis Bello telefono aparatas turi į trimitą panašų ragelį su mikrofonu ir ausine.

Debie „Parvo“ kamera
1908 m., praėjus šešiams dešimtmečiams po pirmųjų modelių, prancūzas Josephas Debie sukūrė filmavimo kamerą „Le Parvo“. Vienu metu ji buvo populiariausia filmavimo kamera pasaulyje.

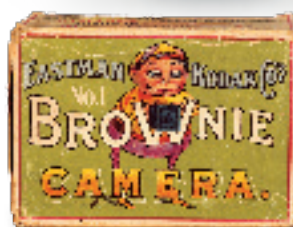
„Benz Velo“
1895 m. pagamintas „Benz Velo“ buvo pirmasis standartizuotas automobilis. Varomas vieno cilindro variklio, jis turėjo tik dvi priekines pavaras ir neturėjo užpakalinės pavaros.

Kaitinamoji lempa su siūleliu
XIX a. 8-ojo deš. kaitinamoji lempa buvo sudaryta iš stiklinės kolbos ir kaitinamojo anglies siūlelio, kuris degdamas skleidė šviesą.

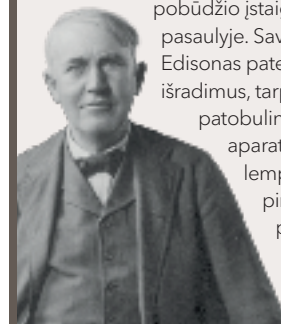
Rašomoji mašinėlė „Remington No. 1“
Pirmąją rašomąją mašinėlę 1868 m. sukūrė amerikietis Christopheris Sholesas. Ją, kaip ir šį 1876 m. modelį, pagamino bendrovė „Remington Arms Company“.

Eastmano „Kodak Brownie“
XX a. pradžioje amerikietis George'as Eastmanas sukūrė pigius fotoaparatus, kurie daug prisidėjo prie mėgėjiškos fotografijos atsiradimo.

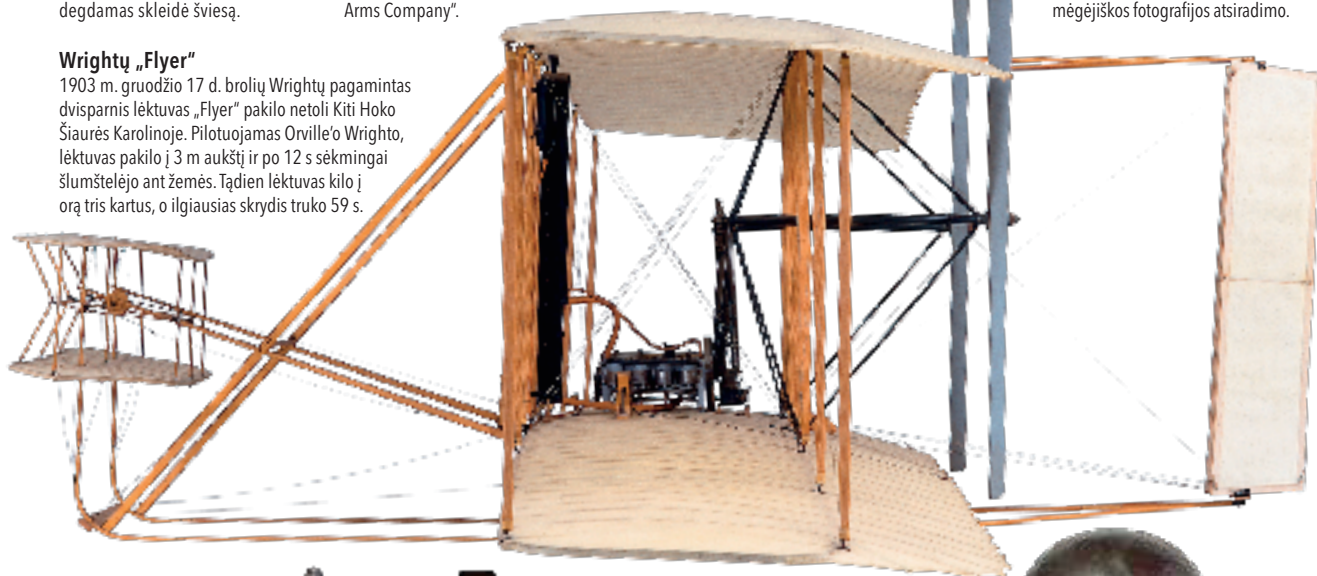
**AMERIKIEČIŲ IŠRADĖJAS (1847-1931)
THOMAS EDISONAS**

Edisonas buvo savamokslis išradėjas. Septynerių namuose įsirengė chemijos laboratoriją. Lankė mokyklą tik tris mėnesius, nuo dvylikos metų visą laisvalaikį skyrė moksliniams eksperimentams. Edisono plataus masto tyrimų laboratorijos buvo pirmos tokio pobūdžio įstaigos pasaulyje. Savo vardu Edisonas patentavo 1 093 išradimus, tarp kurių buvo patobulintas telefono aparatas, elektros lemputė ir pirmasis kino projektorius.

Wrightų „Flyer“

1903 m. gruodžio 17 d. brolių Wrightų pagamintas dvisparnis lėktuvas „Flyer“ pakilo netoli Kiti Hoko Šiaurės Karolinoje. Pilotuojamas Orville'o Wrighto, lėktuvas pakilo į 3 m aukštį ir po 12 s sėkmingai šlumštelėjo ant žemės. Tą dieną lėktuvas kilo į orą tris kartus, o ilgiausias skrydis truko 59 s.

Kasos aparatas
1879 m. išrado amerikietis Jamesas Ritty. Klavišais valdomi svirtiniai mechanizmai susumuodavo įdėtus pinigus ir taip nelikdavo galimybės vagiliauti iš kasos.

Leclanche galvaninis elementas, XIX a. pabaiga
Mūsų laikais naudojami tokie pat Leclanche elementai, tik su metalo apvalkalu.

Naro šalmas
Šis šalmas yra dalis naro sandariojo kostiumo, naudoto 1839 m. Su tokiais kostiumais narai galėjo dirbti iki 100 m gylyje.

P O

XX a. mokslas toliau tobulėjo, suteikdamas visuomenei prieigą prie technologijų ir naikindamas bendravimo kliūtis.

TELEVIZIJOS AUŠRA

1926 m. škotų inžinierius Johnas Logie Bairdas pirmą kartą radijo ryšio priemonėmis perdavė vaizdus ir žodžius 460-463 ».

PLASTIKAS

Vis daugiau namų ūkyje reikalingų daiktų imta gaminti iš plastiko 460-463 ».
Pirmasis universalus sintetinis plastikas – bakelitas – buvo išrastas 1909 m.

KOMPIUTERIŲ REVOLIUCIJA

Pirmieji elektroniniai kompiuteriai buvo kuriami slapta per Antrąjį pasaulinį karą Didžiojoje Britanijoje ir JAV. XX a. 7-ajame dešimtmetyje į kompiuterius pradėjus montuoti silikono lustus, buvo galima sumažinti kompiuterių matmenis. Tai stipriai pakeitė ryšių priemones ir pramonę.

1 RAUDONOSIOS ARMIJOS PLAKATAS

2 RAUDONOSIOS KAVALERIJOS PLAKATAS

4 „DRAUGAS LENINAS ŠVARINA PASAULĮ“

5 ANTIIMPERIALISTINIS PLAKATAS

3 ELIO LISICKIO PLAKATAS „RAUDONASIS PLEIŠTAS“

6 ALEKSANDRO RODČENKOS PLAKATAS

8 PENKMEČIO PLANO PLAKATAS

7 KINO AFIŠA

9 INDUSTRIALIZACIJOS PLAKATAS

10 SOCIALIZMĄ ŠLOVINANTIS PLAKATAS

11 KOLEKTYVIZACIJOS PLAKATAS

13 KARO METO PLAKATAS

15 ANTIFAŠISTINIS PLAKATAS

16 ANTIKAPITALISTINIS PLAKATAS

12 KOMJAUNIMO PLAKATAS

14 ANTINACISTINIS PLAKATAS

17 KOLŪKIUS ŠLOVINANTIS PLAKATAS

Sovietinė propaganda

Komunistų partijos valdomoje SSRS valstybė kontroliavo kiekvieną menininko kūrybos aspektą. Tuo laikotarpiu sukurta propagandinė agitacija šlovinė socialistinę vyriausybę, jos politiką ir ūkio laimėjimus, o priešus smerkė.

1 Plakatas, kviečiantis stoti į Raudonąją armiją (1918–1919), kuriame parašyta „Ar užsirašei savanoriu?“ 2 Plakatas iš pilietinio karo laikotarpio (1918–1920), kviečiantis ukrainiečius stoti į bolševikinę kavaleriją. 3 „Raudonasis pleištas“, Elio Lisickio pilietinio karo laikotarpio reprezentacinis plakatas (1919). Raudonas pleištas simbolizuoja Raudonąją armiją, įsirežiančią į Baltąją armiją. 4 „Draugas Leninas švarina pasaulį“ (apie 1920), plakatas, vaizduojantis, kaip Sovietų Sąjungos vadovas padeda pasauliui atsikratyti komunizmo priešų – monarchistų, klerikalų ir fabrikantų. 5 Dmitrijaus Mooro antiimperialistinis plakatas, kuriame imperikalizmas pavaizduotas kaip pabaisa, apsisivijusi pramonę ir neprileidžianti darbininkų prie gamybos priemonių. 6 „Knygos visoms žinių sritims“ (1925), garsus ir dažnai mėgdžiotas Aleksandro Rodčenkos agitacinis plakatas, reklamuojantis valstybinės leidyklos Leningrado skyrių. Rodčenkos draugė Lilija Brik šaukia žodį „knygos“. 7 Sovietinė kino afiša, pristatanti filmą „Mulen Ružas“ (1928). 8 Plakatas, vaizduojantis darbininkę, skirtas stalininiam penkmečio planui (1931). 9 „Industrializacija – tai kelias į socializmą“ (1928), plakatas, skirtas sparčiai Sovietų Sąjungos industrializacijai.

10 Plakatas „Mes statome socializmą!“ (1930). Jame pavaizduoti didžiuliai fabrikai, stiprūs darbininkai ir nesustojančios gamybos linijos. 11 „Prisidėkite prie mūsų!“ – idealizuota kolūkiečių pora džiaugsmingai kviečia valstiečius stoti į kolūkį (1930). 12 Plakatas, kviečiantis jaunimą dirbti kolūkiuose (1930–1931). 13 Stalinas, nutapytas kaip didis vadas, už kurio milžiniška Sovietų Sąjungos karinė jėga Antrojo pasaulinio karo išvakarėse (1939). 14 „Mirtis vaikžudžiams!“ (1942) – Antrojo pasaulinio karo plakatas, kuriame pavaizduotas nacio batas, trypiantis rusų mergaitę. 15 Valstybės saugumo plakatas (1937) perspėja saugotis „šnipų, priešišky elementų, fašistams pasidavusių Trockio ir Bucharino šalininkų“. 16 Šaltojo karo laikotarpio (apie 1955 m.) plakatas, kuriame pavaizduota pripūsta Laisvės statula, laikanti rankoje nutukusį kapitalistą. 17 Pokario plakatas, kuriame pavaizduotas, kaip tada buvo įprasta, romantizuotas kolūkietės portretas. 18 „Šlovė!“ – plakatas, kuriame Jurijus Gagarinas, pirmasis į kosmosą pakilęs žmogus, pavaizduotas kartu su kitais SSRS kosmonautais (1960).

18 KOSMINĖMS LENKTYNĖMS SKIRTAS PLAKATAS